RIFAT ILGAZ

ŞİİRLER 1944

Sınıf

Yoklama defterinden öğrenmedim sizi,
benim haylaz çocuklarım!
Sınıfın en devamsızını
bir sinema dönüşü tanıdım,
koltuğunda satılmamış gazeteler...
...

Çınar

RIFAT ILGAZ
ŞİİRLER 1944
Sınıf

Rıfat Ilgaz, 7 Mayıs 1911'de Cide'de doğdu. 1930 yılında Kastamonu Muallim Mektebini bitirdikten sonra altı yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. 1938'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünden mezun oldu. Bir süre Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. *Sınıf* (1944) adlı ikinci şiir kitabının sıkıyönetim kararıyla toplatılmasından sonra altı aya hüküm giydi. Daha sonra *Markopaşa* başta olmak üzere çeşitli dergilerde çıkan yazıları ve yayımlanan kitapları nedeniyle yaşamının çeşitli evrelerinde birçok kovuşturmaya uğradı ve değişen sürelerle tutuklu kaldı. 1947'de öğretmenlikten çıkarılınca hayatını öykü, roman, tiyatro oyunu ve gazetelerde köşe yazıları yazarak kazandı. 1974'de *Yenigün* gazetesinden emekli oldu. 7 Temmuz 1993'te İstanbul'da öldü.

Ilgaz birçok yazınsal türde eserler verdi. İlk şiirleri Kastamonu'da yayımlanan *Nazikter* ve *Açıksöz* gazetelerinde çıktı (1927). 1940'lı yıllara kadar çeşitli gazetelerde ve edebiyat dergilerinde yayımlanan, kitaplarına almadığı romantik şiirler yazdı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında toplumcu-gerçekçi şiire yöneldi. "Halktan kişilerin, basit insanların yaşamı"nı konu edinen şiirler aracılığıyla "geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri"ni anlattığı *Yarenlik* adlı ilk şiir kitabı 1943'te yayımlandı. Ardından *Sınıf* (1944), *Yaşadıkça* (1948), *Devam* (1953), *Üsküdar'da Sabah Oldu* (1954), *Soluk Soluğa* (1962), *Karakılçık* (1969), *Uzak Değil* (1971), *Güvercinim Uyur mu?* (1974), *Kulağımız Kirişte* (1983) ve *Ocak Katırı Alagöz* (1987) geldi. Ilgaz, diyalektik bir bakış açısı, mizahi bir yaklaşım ve yergici bir dille içinde yaşadığı toplumsal gerçekliği bütün çıplaklığı ve acılığıyla göstermeyi, giderek yeni anlamlar, yeni gerçeklikler yaratarak varolan düzeni değiştirmeyi hedefleyen şiirlerine yansıyan toplumcu dünya görüşünü 1950'li yıllarda yazmaya başladığı öykü ve romanlarına da taşıdı. "Kopyanın, ezberin ve uydurma saygının" yergisini yapan *Hababam Sınıfı* (1957), "1944'lerin İstanbulunda, Alman faşizminin azgınlaştığı, dünyayı ateşe verdiği ve savaş tehlikesinin her an kapımızı çaldığı ağır koşullarda karartılmış İstanbul sokaklarında" polisten kaçan devrimci bir öğretmenin öyküsünü anlatan -1990'da sinema filmi de çekilen- *Karartma Geceleri* (1974), Ilgaz'ın çocukluk yıllarını, Kurtuluş Savaşından 1950'ye kadar olan tarihsel dönemi anlattığı özyaşamöyküsel romanı *Sarı Yazma* (1976) ve *Bacaksız* dizisinden çıkan çocuk romanları en tanınmış yapıtları arasındadır.

Ocak Katırı Alagöz ile 1987 Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülüne değer görülen Rıfat Ilgaz, *Yıldız Karayel* ile 1982 Madaralı Roman Ödülünü ve 1982 Orhan Kemal Roman Armağanını aldı.

(Rıfat Ilgaz'ın yaşamı ve yapıtları hakkında daha ayrıntılı bilgi için yazarın *Yokuş Yukarı* adlı anı kitabı ile *Sarı Yazma* [12. Baskı, Çınar, 2008] adlı romanına; Asım Bezirci'nin *Rıfat Ilgaz* [4. Baskı, Çınar, 1997], Mehmet Saydur'un *Biz de Yaşadık: Dünden Bugüne Rıfat Ilgaz* [Çınar, 1998] adlı çalışmalarına ve *Rıfat Ilgaz Sempozyumu* [Çınar, 2007] başlığını taşıyan derleme kitaba bakılabilir.)

Rıfat Ilgaz

Sınıf

1944

Sevgili Hasan
Öztürk

"Sınıf"ın ozanıyım mımlı?"

Aydın Ilgaz

Çınar
İstanbul
2015

2019

Sınıf
Rıfat Ilgaz

9. Baskı: Kasım 2015

Kapak Tasarım: Faruk Güney
Yayıma Hazırlayan: Cemal Şenal
Baskı: GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.
OSB Deposite İş Mrk. A-5 Blok Kat:4 No:407
İkitelli-Başakşehir-İSTANBUL
Telefon: (0212) 671 91 00
Matbaa Sertifka No: 32211

ISBN: 978-975-348-009-3

© Çınar Yayınları, 1997
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Çınar Yayıncılık Reklamcılık Ajans ve Danışmanlık Ltd. Şti.
Batıköy Mah. Mustafa Kemal Bulvarı Marine Park Evleri No: 25-A6
Mimaroba - Büyükçekmece / İstanbul
Yayıncı Sertifika No: 11084
Telefon: (0212) 528 71 40 • Faks: (0212) 528 71 43
cinar@cinaryayincilik.com.tr

İçindekiler

Mahkeme Tutanağı • 7
Rıfat Ilgaz'ın Şiiri • 21
Siyasal İktidar Sanata Karşı • 25
SINIF için bir inceleme yazısı • 29
Çocuklarım • 35
Remzi • 37
Sınıf • 40
Hürsün • 42
Sünnet Düğünü • 45
Vapur İskelesinde • 48
Ne Diyebilirsin! • 52
Yazlığa Çıkış • 54
Şubeye Doğru • 57
Altın Bilezik • 61
Kara Dayıya Mektup • 63
Çay • 68
Akşamüstü • 71
Ne Yapmalı? • 74
Çiloğlan • 77
Köprü • 79
Halil Dayı • 81
Besleme • 84
Tosya Zelzelesi • 88

Tek suçunuz hür insanlar gibi konuşmak
Kitaplar suç ortağınız

R. Ilgaz

Rıfat Ilgaz'a reva görülen mahpusluk, toplam olarak, 5 yıl, 5 ay, 25 gün.

Rıfat Ilgaz, ilk kez, 1944 yılının Mayıs ayının 24'üncü gününde tutuklandı. Yargılaması tutuklu olarak yapıldı. 6 ay cezaya çarptırıldı. Bu cezanın nedeni *Sınıf* adlı şiir kitabıydı.

Bu şiir kitabına ilişkin *"Esbabı Mucibeli Hüküm"* yalnız her hukukçuyu değil, her aydını da düşündürecek nitelikte. Yalnız hemen belirtmek gerekir ki, hükmü veren mahkemenin bir üyesi hukukçu, öteki iki üyesi askerdir.

Karar şu:

T.C.
ÖRFÎ İDARE KOMUTANLIĞI
İstanbul 1. Nolu Örfi İdare Mahke.
Reisliği
Esas: 5 1 5
Karar : 512

Tophane
10/Ağustos/944

ESBABI MUCİBELİ HÜKÜM
(Gerekçeli Karar)

Türk Ulusu adına adalet dağıtmaya mezun İstanbul 1. No.lu Örfi İdare (Sıkıyönetim) Mahkemesi:

Reis: Tümgeneral Yusuf Ziya Yazgan
D.Hâkimi: As. Ad. Hâkim Şahap Homriş
Aza: Tğm. Osman Ebeköy

den mürekkep olmak (oluşan) üzere 10/8/944 Perşembe günü Tophane'deki daireyi mahsusasında (özel idaresinde) iddia makamında askerî adlî hâkim Halit Ulusoy ve zabıt kâtibi yerine Suha Kızıltuğ hazır oldukları halde yabancı rejim lehinde propaganda yapmaktan suçlu ve tutuklu Nişantaşı Orta Okul öğretmenlerinden Mustafa Fatma'dan doğma 1327 doğumlu Hüseyin oğlu Rıfat Ilgaz'la suç ortağı ve tutuksuz Nişantaşı-Hacıeminefendi sokak Teşvikiye apartımanı 1. No.lu dairedeki kiracı Ayşe'den doğma Mustafa oğlu 330 doğumlu İhsan Devrim haklarında yapılan altı açık duruşmada irat ve ikame olunan delâil (gelir yerine geçen deliller) ve tekrarlanan dosya münderecatına (içindekilere) göre aşağıdaki hükmü vermiştir:

İCABI GÖRÜŞÜLÜP DÜŞÜNÜLDÜ:

Komünizm lehine propaganda yapmaktan maznun (sanık) ve mevkuf (tutuklu) Rıfat Ilgaz'la suç ortağı sanılan gayri mevkuf (diğer tutuklu) İhsan Devrim haklarında yapılan duruşmalarda:

Maznunlardan Rıfat Ilgaz, *Sınıf* adlı şiir kitabında komünizm lehinde propaganda yaptığını, benimsediğini ve sevdiği işbu şiir tarzı ile şiir yazıp yeni bir edebiyat sanatı meydana getirdiğini, realist bir şair olduğunu, cemiyetin içinde yaşadığımız şeklini terennüm ettiğini (anlattığını), edebiyat öğretmeni olması dolayısıyle mektep sınıfını kastederek sınıf adını verdiği kitabının üzerine koyduğu kabın rengini kırmızı olarak intihap ettiğini (seçtiğini); fakat bununla herhangi bir şeyi kastetmediğini:

İhsan Devrim ise, kitabın tâbii olmadığını sırf, yeni açtığı kitabevinde satılacak bir kitap elde etsin diye adı geçen kitabın basımına kâğıt vermek suretiyle yardım ettiğini, kitabın içeriğini evvelden okumadığını, kitabın cildinin rengini kendisi seçmediğini, intihap etmediğini, solcu düşünceleri olmadığını ve esasen sanık Rıfat'ı tanımadığını ve bir fikir arkadaşlığı bulunmadığını, gayesinin tamamıyle ticarî bulunduğunu;

Mahkemece bilirkişi olarak seçilen bilirkişi raporlarında:

Sınıf adlı kitabın muharririnin (yazarının) hasta ruhlu olduğunu, komünizm lehinde propaganda mahiyetinde olmadığını ve kıymeti edebiyesi de bulunmadığını ifade ve beyan ettikleri görülmüş; suç mevzuu olan *Sınıf* adlı şiir kitabının tetkikinde ise:

1- *Çocuklarım* başlıklı şiirde:

Tahsil çağındaki çocukların yoksul ve aç olduklarını, geçimlerini sağlamak için hariçte çalışarak mektebe gelemediklerini, mamafih bu açların gözü tok, kendilerine de-

ğil diğerlerine acıyarak ve fisebilüllah (karşılık beklemeden) yardım edecek kadar diğerkâm (yardımsever) sahibi insanlar olduğunu mânası çıkıyor ve bu arada "Orta Asya'dan konuştuk laf kıtlığında" demek suretiyle milliyetçiliğe taş attığı.

2- *Remzi* başlıklı parçasında ise:

Bir fakir talebenin perişan halini tasvir ediyor "ne var bunda sıkılacak, utanmak bize düşer" demek suretiyle cemiyetimize dil uzattığı, çocuk dersini bilmiyor, fakat her şeyin piyasasını ve karaborsayı bildiğini ve bunun kendisine yeter olduğunu söylüyor "bilmediğin şahıs zamirleri olsun" demekle cemiyetimizin iç yüzüne tarizde bulunduğu (taş attığı).

3- *Sınıf* başlıklı yazıda ise:

Bir zengin çocuğunun sınıftaki şımarıklık ve zorbalığını tasvir ediyor, bu çocuğun güya iyi adam olan babasının kapısının memleketin yalnız ileri gelenlerine açık olduğunu ve oğlunun herkesin başına belâ olduğunu ve kendi servetlerine ait öğütlerini diğer çocuklara zorla dinlettiğini ve çiftliklerinde bir yanaşmanın oğlu olan "gözünü budaktan esirgemeyen Halil" ismindeki talebenin bu beyzadenin yakası açılmadık küfürlerini sineye çektiğini ve yine bu fakir çocuğu Halil'in gümrükçünün hesabına pazarda tuz satıp yumurta topladığını söylemek suretiyle zenginlerin genç ve ihtiyar hotkâm (kendini beğenmiş), fakirlere fena muamele eden merhametsiz ve zorba kimseler olduğunu, fakirlerin ise zenginlerin tahakkümüne (baskısına) boyun eğen ve onların hesabına çalışan uysal, mütehammil (tahammül eden) diğerkâm insanlar olduğunu belirtiyor. "bir baş soğanı yoldaş ederdin, saçta pişmiş mısır ekmeğiyle" beytinde hiç münasebeti olmadığı halde komünistlere mahsus "yoldaş" kelimesini kullanarak zenginlere tarizde bulunduğunu (sataştığını) ve aynı zamanda bu yazıda mektep sınıfından bahsederken zengin ve fakir halk arasındaki çelişki ve ilişkiyi belirtmek suretiyle halk, zümre veya sınıflara dil uzattığı.

4- *Hürsün* başlıklı yazıda:

Bir serseri çocuğu ele alınmış, ergenlik çağına kadar "sünnetini bile unutmuştur Kızılay" demek suretiyle cemiyetimizin bunun lehine hiçbir girişimi ve yardımı olmadığını, yalnız serserilerin izlenmesi dolayısıyle bekçilerce kovalanıp karakola tıkıldığını, bunun haricinde ne bir ilgi ve ne de bir dam (zarar) görmediğini söylemekte fakat "yol parası çıkacak yakında, yaşın gelince asker olacaksın" demek suretiyle cemiyet ve hükümetin fakirlere karşı istismarcı (sömürücü) veya müstemlekeci (sömürgeci) bir vaziyette olduğunu gösterdiği.

5- *Sünnet düğünü* başlıklı yazıda:

Kendisi gibi fakirlerin eğlence tarzını, karikatürünü yaptığını.

6- *Vapur iskelesinde* başlıklı yazıda:

Ev sahibinin kiracısına lokmasını zehir ettiğini, kafa tutan kiracıyı sokağa attığını, parası olanların pazarları gezip eğlendiği halde fakirlerin bunları iskelelerde seyretmekle tatil zamanını öldürdüklerini, "bizim gayretimiz getirir de yazı, tadını başkaları çıkarır. - Ada vapurunu dolaş, çımacıdan, ateşçiden gayri candan bir tanıdık bulabilir misin? Bakır yüzlü kadınların arasında bizim Cibalili kız işçileri, defterdarlı arkadaşları göremezsin" demek suretiyle halkın zengin ve fakir iki zümresi arasındaki yani varlıklı kimselerin baskıcı, istismarcı, refah ve sefa içinde sıhhatli kimseler olduklarını, fakir ve işçilerin birbirlerine candan bağlı, dayanıklı, gayretli, istirahat ve eğlenceden mahrum olduklarını belirttiği.

7- *Ne diyebilirsin* başlıklı yazıda:

Fakir bir işçinin akşam işten çıktıktan sonraki hayatını anlatıyor, geç vakit herkes nafaka peşinde koştuğundan konuşacak bir ahbap bulamıyor, parası olmadığı için bir meyhaneye gidemiyor. Kahvede halis kahve bulamadığı için içemiyor, gazete okumak istiyor, sarhoşlar mani oluyor, parası olmadığı için bir şeye muvaf-

fak olamıyor. Hulâsa (özetle) bir fakir işçinin umuma mahsus her şeyden de mahrum ve yaşamı kısıtlı ve herkesin baskısına katlanmak zorunda olduğunu belirttiği.

8- *Sayfiye* başlıklı yazıda:

Bir bacağını kaybetmiş fakir bir amelenin Aksaray'da yangın yerlerinde kışı geçirdiğini, sefalet ve ıstırap içinde bulunduğunu, dilendiğini, kaşıntısını gidermek için denize girmesini ve boğaza gitmesini tavsiye ediyor. "Bırak şu Aksaray'ı, zaten taşınalı adalara, ileri gelenleri mahallenin, kalmadı işe yarayacak çöp tenekesi" bununla bu sakat fakirin mahallenin zenginlerinin çöp tenekesinden geçindiğini ve bu zenginlerin adaya sayfiyeye gitmeleri yüzünden bu fakirlerin nafakasının kesildiğini anlatmaktadır ki, bununla zenginlerin çöp tenekelerinin bile fakirleri doyuracak derecede zengin olduğunu, bu müsrif zenginlerin bu israflarını çöp tenekesine atmayıp bir fakire vermesini düşünmeyecek kadar da bencil, acımasız ve cimri kimseler olduğunu göstermeğe çalıştığı.

9- *Şubeye doğru* başlıklı yazıda:

Bir işçinin askere gidişini tasvir ediyor. Bunda bilhassa şunları gözlemliyor. Kahveci kendisini her zamandan daha soğuk uğurluyor, lokantacı Mustafa son olarak uydurma 128 kuruş borç çıkarıyor. Bunu arkadaşı üzerine alıyor, kunduracı ustasına uğruyor, alacağı olan sekiz lirayı istiyor, usta vermiyor. Sonra, annene gönderirim, diye başından savıyor. Şubeye gidiyor, saçlarından oluyor ve ilk geceyi sevkiyatta uykusuz geçiriyor.

Bundan askere giden işçinin yalnız kendi yoldaşlarından yardım gördüğünü, artık kendisini sömüremeyecekleri anlaşılınca kahvecinin kendisini soğuk uğurladığını, lokantacının kendisini soymak için hiç yoktan borçlu çıkardığını, patronundan alacağı olan ufak bir parayı alamadığını, hülâsa esnaf tabakalarının bile işçiyi en nazik zamanda da istismar gayretinde bulunduğunu (Asker olanların ailele-

rine hükümetçe yapılan yardımdan habersiz görünmeğe) çalıştığı.

10- *Altın bilezik* başlıklı yazıda:

Askerden gelmiş bir kundura işçisinin iş bulamadığını tasvir ediyor: Çünkü (Askerlik dolayısıyle uzun müddet icra-i sanat edemediğinden) becerisini yitirmiş, bir taraftan moda değişmiş, kar kesadı var. Nihayet eskici Halit'in yanında çalışmaktan başka çare kalmadığı:

Bundan da evvelki yazı ile birleştirilirse askere giderken olduğu gibi geldikten sonra da işçilere kimsenin alâka ve merhamet göstermediğini ve ancak kendi gibilerinin yardımına müftekır (muhtaç) kaldığını.

11- *Karadayıya mektup* başlıklı yazıda:

Cami avlusunda yatan sefillerin (yoksulların) hayatını tasvir ediyor: Bu sefiller kendisini polis memuru sanarak korkmuşlar. Sefil bir kadının kocasını vurgunculuk suçundan alıp götürmüşler, fakir bir memur, kıyafetinin kötülüğü yüzünden müdüründen laf işitmiş, kendisi de memur, parasızlıktan artık içkiye hasret çektiği halde üsttekiler kendisini hâlâ ayyaş sanıyormuş. Yazının ortasında hava ve kuştan bahseden şairlere taş atıyor ki bundan şu mânalar çıkar: Bu sefiller hükümetten merhamet değil korku bekliyorlar. Zavallı bir sefili vurguncu diye götürüyorlar, müdür çıplak bir memura acıyacak yerde bu halinden dolayı küçümsüyor... Üsttekiler ve alttakiler aç halinden bihaber (habersiz) el'an (şimdi) onu zevk peşinde sanıyor. Bu surette cemiyete ve açıkça hükümete sataşma var. (Aş ocaklarını, fakir ve memurlara mali yardımları unutmuş gibi görünüyor)

12- *Çay* başlıklı yazıda:

Bir zenginin görkemli bir çay ziyafetini tasvir ediyor. Bu kıtlık ve pahalılık devrinde yapılan bu külfet ve masrafın boşuna olmadığını, bu çay sayesinde kızına koca, apartımanına çimento ve kiracı, adamlarına iş buluyor. Bir taraftan Konyalı misafiri pokerde soyuyorlar, fakat bu Konyalı

da zararın acısını ertesi gün pirince yaptığı zamla halkın sırtından çıkarıyor, üst tarafı zenginlerin şımarıklık ve tafrasını (böbürlenmelirini) gösterdiği.

13- ***Akşamüstü*** başlıklı yazıda:

Sofu bir zenginin akşam hayatını tasvir ediyor, bu zenginin altın babası veya ticareti ile meşgul olduğunu, gazetelerdeki harp havadislerinin İnsanî hislerine dokunmadığını, bilâkis vuruşan kâfirlerin birbirini kırdığına memnun olduğunu, yalnız kendi işleri için allaha hamdü sena (iman) ettiğini, Mısır radyosunu dinlerken Kenan (Filistin) diyarındaki kıtlık ve Mısır'ın ambarları kendisini alâkadar etmeyerek yalnız (Zeliha'nın) üstün güzelliğinin hayaliyle kendisinden geçtiğini, yani güya dindar fakat tamamen maddî ve şehvete düşkün bir insan olduğunu, üstelik sofu olan bu zatın çocuklarının tamamen modern olduğunu, kızının Parkotel'de, oğlunun Ada'da hovardalık, mirasyedilik ettiklerini anlatmak istediği.

14- ***Ne yapmalı*** başlıklı yazıda:

Memleketimizde bu zamanda eline para geçen bir fakir memurun çarçabuk nasıl zengin olabileceğini ve nasıl hayat geçireceğini tasvir ediyor. Sonunda "sen de bilirsin para yemesini, alınteri ile kazandıktan sonra" beyti ile zenginlerin havadan para kazandıklarını söylemek istediği.

15- ***Çil oğlan*** başlıklı yazıda:

Bu köy sığırtmacının (çobanının) hayatından bahsediyor "ne geldi ise başına, ezandan geldi" diye dine taarruz ediyor (saldırıyor), köyün ileri gelenlerinin başka köydeki bir kahpeden istifade edebilmek için bunu getirip köylerindeki Çil oğlanla nikâh etmek ve nihayet baskına uğratmak suretiyle bu zavallının şerefiyle oynadıklarını tebarüz ettiği (gösterdiği).

16- ***Köprü*** başlıklı yazıda:

Karadenizli bir gemi tayfasının ilk İstanbul'a gelişini tasvir ediyor, köprünün, yani İstanbul'un içyüzünün kap-

tan ile tayfa (patron ile amele) arasında pay kavgasından ibaret olduğunu tebarüz ettirdiği:

17- *Halil dayı* başlıklı yazıda:

Bir köylünün köyünü bırakıp İstanbul'a çalışmaya geldiğini tasvir ediyor. Bunda köyde bir zenginin oğlunun Halil dayının bir başkasına nişanlı kızını kaçırdığını, namusuna dokunan bu hadiseden müteessir (etkilenmiş) olan Halil dayının köyünden kaçmağa mecbur olduğunu, esasen yarıcı (maraba) olan Halil dayının köyde karnı da doymadığını, İstanbul'da yağlı bir kapıya girmişse de dört duvar arasında esir gibi yaşadığını, dışarıya çıkmasına müsaade edilmediğini hasılı (kısaca), gönlü şen olmadığından bu zengin konakta olduğu eğlencelerin kendisini tatmin etmediğini belirttiği.

18- *Besleme* başlıklı yazıda:

Bir zengin ailenin bir besleme kızı yüzü gözü açılmasın diye ilk tahsilini bile yaptırmadıkları, gelinlik vakti geldiği halde bütün taliplerini reddederek elden çıkarmadıklarını tebarüz ettirdiği.

19- *Tosya zelzelesi* başlıklı yazıda:

Bir zelzelenin neden olduğu bütün acılı olayları uzun uzadıya tasvir ediyor. Daha ziyade köylü ve işçiden bahsediyor. Sonunda:

"Yaver yine pirinçlerini taşıyor Kalfaoğullarının, o çoktan unutmuştur, üç gündür beklediğini enkaz altında, arasıra hatırlayacaktır, gündeliğini verenlerle aynı kazandan yediğini, herkes yine işinde, herkes yine yerindedir." demek suretiyle bir amelenin kıyametten numune olan bir zelzelenin bütün fecaatini (felaketini) derhal unuttuğunu, fakat, bu badirede yegâne unutmadığı hadise kendi gündeliğini verenlerle aynı kazandan yemek yemesi durumu olduğunu belirtmektedir.

Bu sonuç bu kitabın yazılmasındaki hedef ve gayeyi göstermesi itibariyle çok önemlidir. Bundan işçinin yegâ-

ne ümit ve temennisi patronun da kendisiyle aynı vaziyete düşmesi, yani zenginlerin de fakirler derecesine indirilmesini göstermekten ibaret olduğu açıkça anlaşılmakta olduğu görülmektedir.

Maznun Rıfat Ilgaz gerek duruşmadaki ifadelerinde gerek yazılı müdafaasında bu kitapla solcu fikirler hakkında propaganda yapmadığını, kendisinin realist bir şair olması dolayısı ile cemiyetimizin bugünkü hayatından bazı parçaları aynen aksettirdiğini, kitabına sınıf ismini vermekle halk ve İçtimaî (toplumsal) sınıfları değil muallim (öğretmen) olmak dolayısı ile mektep sınıfını kastettiğini, kitabın kabının da kırmızı kablı olmasının da bir mânası olmayıp göze çarpan bir reklâm olduğunu beyan etmiş ise de:

Bu kitabın 19 parçadan düzenlenen muhtelif başlıklı yazıları ayrı ayrı tetkik edildiğinde görülür ki: Baştan üç parçası mektep çocuklarına ayrıldığı, diğer 16 parçanın mektep ve talebe ile bir alâkası bulunmadığı, bu parçaların hepsinde mevzu olan ya fakir veya zengin veyahut her ikisi bir arada bir veya müteaddit (birden fazla) şahıslar ele alınmış olduğu, halk arasındaki zengin ve fakir iki sınıf veya zümre hakkında uzun uzadıya niteleme ve tasvirlerde bulunulmuş olduğunu; binaenaleyh (bunun için) muharir kitaba sınıf ismini vermekle umumiyetle zengin ve fakir iki sınıf kasdettiğine şüphe bırakmadığı gibi bu şiirler toptan mütalaa edilecek (üzerinde düşünülecek) olursa fakirlere ait kısımlarda münhasıran (özellikle) ve umumiyetle (genellikle) işçilerin yoksulluğu, sefaletleri (iki kelime silindi) ne zenginler tarafından ne de cemiyet ve hükümet tarafından düşünülmedikleri ve himaye edilmediklerini; saf, bencil, özgeçi, hoşgörülü, boyun eğen, katlanan, uysal olan bu fakir işçilerin bilâkis halk, cemiyet ve hükümet tarafından insafsızca ve yüz kızartacak surette istismar edildikleri (sömürüldükleri) tebarüz ettirmekte olduğundan; zenginleri tasvir eden kısımlarda ise zenginlerin umumiyetle, havadan

para kazanan, dalavereci, muhtekir (vurguncu), soyguncu, insafsız, merhametsiz, müsrif, hodbin (bencil), zorba, hovarda, istismarcı kimselerden ibaret olduğu belirtilmekte olduğundan maznunun işbu müdafaası varit görülmediği (gerçek bulunmadığı) gibi; maznun Rıfat Ilgaz'ın kitabında topladığı bu parçaları evvelce muhtelif mecmua ve gazetelerde teker teker neşrettiği (yayımlattığı), bundan dolayı kendisine bir sorgu tevcih edilmediği (yöneltilmediği) halde bunların burada bir araya toplanmasına bir suç mevzuu olmayacağı ve ehlivukuf (bilirkişi) raporunun bunu vurgular biçimde olduğu şeklinde müdafaası da: bu parçalardan herhangi birisi başka bir mecmuada intişar ettiği (yayınlattığı) zaman realiteden bir parça olarak belki kabul edilebileceği veya cemiyetimizin realitesinin daha çok bundan ibaret olduğu akla gelemeyeceği için belki itiraz ve koğuşturmaya takibata maruz kalamayacağı ve fakat bir kitabın bütün içeriğinin baştan sona kadar bu gibi yazılardan oluşursa, yani daha çok zenginler aleyhinde ve fakir işçiler lehinde olursa memleketimizde realitenin bundan ibaret olarak gösterilmek istenildiği mâna ve maksadı kendiliğinden çıkacağı aşikâr olduğundan, bu kitabın neşrindeki hedef ve gayeyi de eserin sonundaki *Tosya zelzelesi* başlıklı yazının şu son dokuz mısraı:

Yaver yine pirinçlerini taşıyor
Kalfa oğullarının.
O çoktan unutmuştur, üç gündür
Beklediğini enkaz altında
Arasıra hatırlayacaktır
Gündeliğini verenlerle
Aynı kazandan yediğini.
Herkes yine işinde gücünde,
Herkes yine kendi yerindedir.

açıkça gösterdiğinden ve kıyametten numune bir tabiat hadisesi olan bu zelzelenin bütün fecaatlerini bir işçiye derhal unutturup yalnız gündeliğini verenlerle aynı kazandan yediğini hatırlaması ve "herkes yine işinde gücünde, herkes yine kendi yerindedir." tarzında hayıflandırması, muharririn yegâne ümit ve temennisinin işçi ile patronun aynı vaziyete düşmesini görmekten ibaret olduğu ve pek az zamanda devam etmiş olan bu halin ortadan kalkmış ve eski halin avdet etmiş (geri gelmiş) bulunmasına adeta müteessif (hoşlanmamış) ve müteessir (üzgün) olduğunu tebarüz ettirmekten başka suretle yorumlanamayacağından işbu müdafaası varit görülmemiştir (gerçekçi görülmemiştir).

ŞU HALE NAZARAN: Mevzuubahis kitap münderecatı (içindekileri) itibarı ile işçilerin lehinde ve sermayedarlar ve hükümet aleyhinde ve T.C.K.'nun 142. maddesinin tarifatı (tarif ettiği) dairesinde memleket dahilinde içtimai bir zümreyi (toplumsal bir sınıfı) sermayedarları ortadan kaldırmak gayesiyle yazılmış bir propagandadan başka bir şey değildir. Bundan başka muharririn kendi ifadesine göre öteden beri komünist olarak tanınmış Hasan İzzettin Dinamo'yu mektep talebeliğinden beri yazılarını okumakla tanıdığını veya yazılarını beğendiğini ve kendisiyle de son zamanda İstanbul'da görüştükleri nazarı itibara (dikkate) alınırsa maznunun öteden beri şahsen solcu fikirlere meluf olduğu (benimsemiş), bu halinin kanaatimizi teyit eder mahiyette olduğu görülmüştür.

Bilirkişi raporuna gelince: Ehli vukuf bu kitap muharririn hasta ruhlu olduğunu, eserin hiçbir edebiyat değeri olmadığını söylemiştir. Şu halde kitap edipler (edebiyatçılar) için değil üslûp ve beyanın basitliği itibariyle avam için yazıldığı anlaşılıyor. Vukuf ehli bu kitap hakkında komünizm propagandası yapmadığını belirtmişse de 142. maddenin kapsamına girip girmediği hakkında bir mütalaada (fikir-

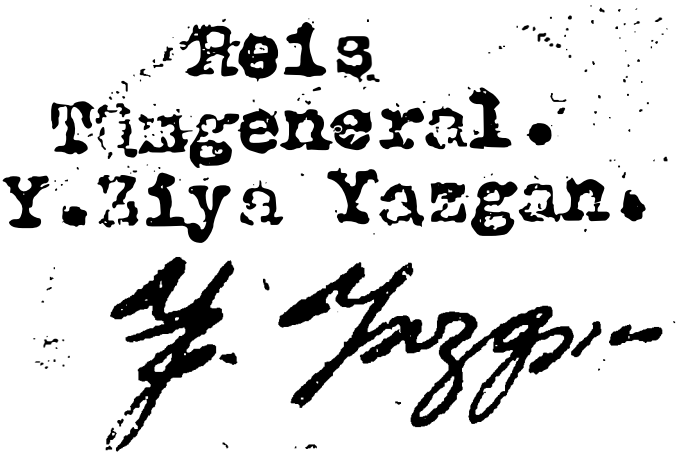
de) bulunmamıştır. Fakat daha evvel hükümet tarafından bu kitabın içeriği muzır (zararlı) görülüp Heyeti Vekile (Bakanlar Kurulu) karariyle toplattırılmış olduğuna göre hükümetçe bu kitabın başka uzman heyetlere de tetkik ettirilmiş olduğuna ve propaganda mahiyetinde görülmüş olduğuna da şüphe yoktur. Mahkemenin tayin ettiği bilirkişi raporunda esasen etraflı bir inceleme ve tartışma ileri sürmemiş olduğundan mahkememizce bu rapor inandırıcı görülmemiş ve heyetimizin bu basit ifadeli kitabı tetkiki neticesinde yukarıda izah edildiği veçhile (açıklandığı gibi) memleketimizdeki zenginler aleyhinde ve bu zümreyi ortadan kaldırmağa matuf (yönelik) bir propaganda gayesiyle yazıldığı kanaatine ekseriyetle varıldığından dolayı maznun Rıfat Igaz'ın hareketine uyan T.C.K.'nun 142. maddesinin 1. fıkrası mucibince (gereğince) 6 ay hapsine...

Reis	D. Hakimi	Aza
Tümgeneral	As. Ad. Hakim	Tğm.
Y. Ziya yazgan	Şahap Homriş	Osman Ebeköy
(İmza, mühür)	(Muhalif)	(İmza)

Bilirkişilerin, yazarların ruhlarının hasta olup olmadığı üzerine yürüttükleri, mahkeme kurulunun komünizm propagandasının T.C.K.'nun 142. maddesinin kapsamına girdiğini bilmedikleri bu duruşma sonunda verilen kararın son bölümünden birkaç satırı bir kez daha okuyalım:

"Vukuf ehli bu kitap hakkında komünistlik propagandası yapmadığını bildirmişse de 142. maddenin kapsamına girip girmediği hakkında bir mütalaada bulunmamıştır. Fakat daha evvel hükümet tarafından bu kitabın muhteviyatı muzır görülüp heyeti vekile kararıyle toplattırılmış olduğuna göre hükümetçe bu kitabın başka ve mütehassıs heyetlere de tetkik ettirilmiş olduğuna ve propaganda mahiyetinde görülmüş olduğuna şüphe yoktur."

Burada en ufak bir abartma yok. Bu satırların altında mahkemenin mühürü ve başkanın imzası bulunuyor:

Rıfat Ilgaz'ın Şiiri

Bugün de, okurlardan çoğunun gözünde, Rıfat Ilgaz, büyük bir mizah ustasıdır ve başta da *Hababam Sınıfı*'nın yazarıdır.

Bu değerlendirmede, gerçeğin elbette büyük payı var: Rıfat Ilgaz, çağdaş Türk mizahının önde gelen birkaç yazarından biridir; *Hababam Sınıfı* da, onun o alandaki ustalığının simgesidir. 40'lı yılların ikinci yarısındaki ünlü "Markopaşa serüveni"nde pişmiş ve olgunlaşmış kalem, 1959'da yayımladığı o eserle, aynı zamanda çağdaş mizahımızın bir şaheserini koyar ortaya. Rıfat Ilgaz, söz konusu eserle, mizahın o büyük gücüne dayanarak, yani güldürerek, Türkiye'deki eğitim düzeninin bir eleştirisini yaparken, ülkemizde okul sıralarından geçmiş hemen hemen herkesin anılarına da tercüman olur. Bu eserin onca şöhret kazanmasının, tiyatroya ve sinemaya da aktarılmasının altında yatan da budur.

Ama bir yanlışı da düzeltmek gerek: Rıfat Ilgaz, mizah, roman ve öykülerinde başka çarpıcı örnekler de ortaya koyarken, 1969 yılından başlayarak, mizah dışı öykü ve romanlar da yazdı: Özellikle, içinden çıkıp geldiği Karadeniz Bölgesinin insanlarının yaşamlarını -yeni ve gerçekçi bir dille- anlattığı *Karadenizin Kıyıcığında* (1969), *Halime Kaptan* (1972), *Karartma Geceleri* (1974), *Sarı Yazma* (1976), *Yıldız Karayel* (1981) hiç unutulmamalı.

Sonra yazarın, alanında birer belge niteliğini de taşıyan anılarını; ayrıca çocuk edebiyatına katkılarını da göz ardı etmemeli.

Ne var ki, Rıfat Ilgaz'a bakarken, asıl düzeltilmesi gereken yanlış şudur: Yazarımız, -mizah içi ya da mizah dışı olsun- nesirdeki ustalığından önce, şair ve büyük bir şairdir. 1940'ların ikinci yarısında, olgunlaşmış, şiirinin çarpıcı örneklerini kitaplaştırmış bir şairken mizah yazarlığına yönelmesi, biraz da yaşam koşullarının zorlamasıyla olmuştur.

Nitekim, edebiyata da şiir kapısından girmiştir Rıfat Ilgaz.

1940'lı yıllara varıldığında, bir ateş çemberi ile çevrili ve sosyal sorunların burgacında kıvranan Türkiye'de, Cumhuriyet şiirinin üç büyük odak noktasından biri olan "millici şairler", kuru bir yurt güzellemesinin sığlığı içindedirler; ikinci odakta Yahya Kemal, "Hülya tepeler, hayal ağaçlar"la oyalanmaktadır. Üçüncü odağın başındaki Nâzım Hikmet, büyük bir çığır açmıştır ve düzeni sorgulamaktadır. Ne var ki, tehlikeli bir iştir yaptığı ve o yüzden toplumla ilişkisi koparılmıştır, hapishanededir.

İşte bu ortamda, genç şairlerin bir bölümü, "Garip çizgisi"nde, şairanelikten uzak, "küçük adam"ın sorunlarına eğilirken; "1940 Kuşağı" adını alacak bir başka bölümü, Nâzım Hikmet'in açtığı yoldan ilerleyerek bir başka şiir dünyası yaratırlar: Sosyal yanı ağır basan "toplumcu gerçekçi" bir şiir anlayışıdır bu. A. Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, Ömer Faruk Toprak, Suat Taşer, Cahit Irgat, Mehmet Kemal, Arif

Damar gibi şairlerin oluşturduğu topluluğun en önemli adlarından biri de Rıfat Ilgaz'dır.

Nedir özellikleri Rıfat Ilgaz'ın kurduğu şiir dünyasının?

1940 öncesinde, bireysel duyarlıklara, üstelik heceli-uyaklı biçimlerle bağlı şair, 40'lı yıllarda, çevresindeki dünyayla, bütün çelişmeleri içinde yüz yüze gelir. Savaş yıllarının daha da ağırlaştırdığı koşullarda, işçisi, köylüsü, dar gelirlisi ve yoksuluyla çileli bir yaşamı bölüşen insanlardır gördüğü sanatçımızın; o yaşamın içinde, onun daha da yakından tanıdığı okul, hastahane, sanatoryum ve cezaevi çevresidir. Şair de, ister istemez, soyut insandan acı çeken, ezilen somut insana çevirecektir bakışlarını. Bu, temalarını belirlerken, şiirinin biçimini de değiştirir.

Dil, gitgide yalınlaşır, açık ve akıcı bir nitelik kazanır. Tanıdığı çevrelerin insanlarını, onların duyguları, özlemleri ve çelişkilerini, yine onların diliyle yansıtır şiire; yerine göre halk deyimlerinden de yararlanır şair.

Toplumsal çelişkilerin -üstelik- ayyuka çıktığı bir ortamda, şairin, sosyal acılara sözcülük ederken, yergici olmamasına imkân var mı? Ne var ki, yapıcı bir yergidir bu ve bir yerde daha güzel bir dünyaya olan umuttan da kopuk değildir. Öyle bir dünya için kavgaya ve direnişe açıkça çağrıda bulunduğu da olur şairin; ama bunu yaparken, hiçbir zaman sloganlaşmaz dili ve sanatın gereklerine ters düşmez. Bizzat kendisi ağır politik baskılar altındayken bile, ayakta kalmayı sürdüren, acılı ama yaşama direncini yitirmeyen ve kavgayı elden bırakmayan bir sestir onunki.

Çağdaş şiirimizin de en onurlu seslerinden biri...

Şu seslenişten etkilenmez olabilir misiniz?

"Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek böyle atardamar
Atmaz olsun
Ses ol ışık ol yumruk ol

Karayeller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm
Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol"

Ünlü şiirlerinden birinde, 'Parmaklığın Ötesinden"de, şair, "İnsanları alabildiğine sevmeyi bırakmazlar yanına" diye başlar. Gerçekten de öyle oldu; sanatçımız, "suçun kendisinde olmadığını" bilse de, özgürlüğe düşman güçler onun da ömrünün beş buçuk yıldan fazlasını, demir parmaklıkların arkasındaki karanlıkta çaldılar.

İşte *Yarenlik*'le (1943) başlayan, sonra *Sınıf* (1944), *Devam* (1953) ve arkasından gelen kitaplarında süren; her menzilde kendini aşan; toplumun olduğu kadar sanatın da nabzını tutup özde ve biçimde en yeni açılımlara kadar izleyerek özümseyen bir şiir serüveninin bilançosu!

Çekinmeden söylemeli de: Nâzım Hikmet'in arkasından, Türkiye'de "İnsan Manzaraları"nı Rıfat Ilgaz'dan daha hünerli sürdüren ve zenginleştiren bir başka şair çıkmadı, diyebiliriz.

Akan zamanın edebiyattaki yasasıdır: En başta şiiri eskitir. Bu satırları yazmadan önce, şairimizi yeniden okudum. Eskimeyen bir şey var Rıfat Ilgaz'da. Gerçekliğin sürgit haklı çıkarmasında mı aramalı onu; yoksa şairin duyarlığında ve "yürek işçiliği" dediği sanatsal gücünde mi?

İkisinde birden, diyeceğim.

Güzel okumalar dileyerek...

Server Tanilli

Strasbourg
1 Ocak 2003

Siyasal İktidar Sanata Karşı

Hükümetin (yürütme organının) bir kitabı zararlı görmüş olması, hattâ zararlı görmüş olması varsayımı, bir aydının hapsedilmesi için yeterli olabiliyor. Unutmamak gerek: O tarihlerde T.C.K.'nun 141 ve 142. maddelerinin öngördüğü ceza ancak altı ay hapse elverişliydi. Maddelerin öngördüğü cezalar sonraki yıllarda olduğu gibi ağır değildi. Şu halde bu yargılama 6-7 yıl sonra olsaydı, şair yıllar yılı mapushanede kalacaktı.

Bu eleştiri bir mahkemeye yönelmiş değildir. Belli bir düşüncenin yergisidir.

Bu baskılar, buraya değin hep Rıfat Ilgaz'ı yargılayanlar açısından belgelendi. Bir de sanatçının kendisinden dinleyelim:

"Yazılarımızda 1960'a değin adlarımız geçmezdi. Bir defa dergi sahibi istemezdi. Sanki nezaketen bizi çalıştırı-

yorlardı. Bir de 'sizi çalıştırıyorum ya' gibilerden bir büyüklük. Stepne, Remzi Işık adlarını kullanırdım.

'Marko Paşa', 'Malum Paşa' ve 'Merhum Paşa'nın sorumlu müdürüydüm. 1948'de Heybeliada Sanatoryumu'nda hasta yatarken bu nedenle kaldırıp hapishaneye koydular.

Dâvaların çoğu komünizm propagandasından değildi. Meclise, devlet başkanına, hükümet başkanına hakaret tendi. T.C.K.'nun 158, 159 ve tabiî 141 ve 142 maddelerinden, 1950'den sonra da, bazen izaç etmek için, o çeşitten bulunsun diye, müstehcenlik iddasıyle dâva açılırdı. Maksat insanı meşgul etmek.

Hukukî yönü olan bir olay anlatayım. Birinci Ağır Ceza Başkanı Nefi Demircioğlu emsal çıkardı şimdi anlatacağım dâvadan. 1952 yıllarında 'Adembaba' adlı bir dergi çıkarıyor, 40.000 filan da satıyordum. D.P.'nin kızdığı ilk dergi bu oldu. Bir sayısından tam yedi dosya açtılar. Zaten 1950'de iktidara geldikleri gün, hükümet programında Menderes, mizah dergileri ile uğraşacağız, demişti. Bu yedi dâvadan biri de ağır cezalıktı. Ben hâkim Nefi Demircioğlu'nun karşısına çıktım. Dâva konusu şöyle bir fıkraydı: Sarhoşun biri Taksim-Talimhane arasında gidip gelirken sözde hükümete sövüyor ve içine bilmem ne yapacağını söylüyor. Bunu yakalıyorlar. Tabiî başlıyor ben hükümete hakaret etmedim, demeye. İttihat Terakki hükümetiydi, yok Abdülhamit hükümetiydi diyerek kendisini kurtarmaya çalışıyor. Ama polisler diyorlar ki 'Ulan çok zorlanma, hangi hükümetin içine bilmem ne yapılacağını biz biliyoruz.' Mahkemede okunuyor bu yazım. Mahkeme heyeti ve stajyerler katıla katıla gülüyorlar. Ciddiyet kalkıyor. Bir tek savcı gülmüyor. Yazıda hükümete hakaret olduğunda direten savcının savını bir iki oturum sonra kabul ettim. Hakaretin iktidardaki hükümete yönelik olmadığını kanıtlayınca beraat ettim. Böylece karar "emsal" olarak kaldı.

Bu dâva 1-2 yıl sürdü. O sırada Balıklı Rum Hastahanesi'nin tüberküloz servisinde yatıyordum. Servis şefi olan doktor sağlık durumumun kötülüğü nedeniyle beni duruşmalara göndermiyordu. Bir gün baktık ki, bütün mahkeme heyeti, daktilo filân kalkıp hastaneye geldiler.

En acı duyduğum olaysa, beni zincire vurmalarıdır. Düşünün ki bir şairi zincire vuruyorlar. Almanlara karşı savaş açtığımız günlerdeydi. Hükümet ne de olsa belki Almanlardan bir tepki gelir diye hazırlıklar yapmıştı. Hapishanenin etrafı da tahkim edilmişti. Bir gece yarısı alarm çaldı. Makinalı tüfek sesleri geliyordu. Askerler bizi ite kaka süngülerle avluya çıkardılar. Hiç unutmam, o katiller filân nasıl korkudan titriyorlardı. İnsanın içinde bir ülkü olmazsa hayvan gibi nasıl korkuyor. Köpeğinki gibi bir korku. Hapishanede bir de Sami adında 17 yaşında ve İstanbul Erkek Lisesi son sınıftan bir çocuk vardı. Alpullu'da tatil sırasında çalışırken Nâzım Hikmet'in bir şiirini tape ediyormuş. Bir arkadaşı ihbar etmiş (sonunda bir yıla mahkûm oldu). Biraz sonra ikişer ikişer dizdiler bizi. Cezaevi Müdürü Yüzbaşı Reşat Bey tabancasını takmış geldi. 'Vur emri var, kim intizamsızlık yaparsa vururum' dedi.

Biraz sonra bir şangırtı ile bir zincir getirildi. Biz, acaba bu ne olacak, diyoruz. Zincirin boyunca sağlı sollu kelepçeler var. Bizlerden önce 40-50 kişiyi buraya bağladılar. Daha başka gruplar da oldu. Sami yanımda idi, biri itti Sami'yi, bir sıra geride kaldı. Bir onbaşı gelip Sami'yle ikimizi sağlı sollu aynı kelepçeye bileklerimizden kilitledi. Bunu *Yaşadıkça*'da yazdım:[1]

'Bir liseli talebeyle vurulu bileklerin aynı kelepçeye.'

Cezaevinde tutuklu Turancı subaylar da vardı. Bunları zincire vurmayıp başımıza komutan yaptılar. Türkeş,

1 Ilgaz, Rıfat; Yaşadıkça, 1948, s.49. Bu şiirin başlığı; Bu da Bir Özgürlük Şiiri'dir.

Tevetoğlu. (Hattâ Tevetoğlu cezaevinde, üsteğmenken yüzbaşı olmuştur.)

Gece yarısı bizleri mahalle aralarında dolaştıra dolaştıra sığınağa götürdüler. Yani sığınak gibi bir yere, bu zincire vurulma olayı birkaç kez daha oldu..."

Bir yanda hak, hukuk, adalet kavramlarının kapsamlarını, ilkçağdan başlayarak günümüze değin geçirdiği aşamaları içinde öğreten hukuk fakülteleri, bir yanda zincire vurulan sanatçı... Tartışılacaksa, düşünce özgürlüğünün Türkiye'de sınırlanması gerekip gerekmediği değil, fakat ülkemizde bir nebze de olsa düşünce özgürlüğü olsun mu, olmasın mı, önce onu tartışalım.

Dr. Çetin Yetkin
Siyasal İktidar Sanata Karşı
Bilgi Yayınevi 1970

SINIF için bir inceleme yazısı

Rıfat Ilgaz, genç neslin en çok vaadeden şairlerinden biridir. Hattâ o şimdiden çağdaşları arasında kendine has bir üslûpla sivrilmiş görünüyor. Onun ilk kitabı olan *Yarenlik* ile ikinci kitabı *Sınıf'ı* karşılaştırınca bir sene kadar bir zamanın bile şairin sanatında bir gelişme gösterdiğini anlamak mümkün olur.

Rıfat Ilgaz'ın kitabındaki şiirlerden birkaç tanesi daha çok yakın bir zamanda dergilerde çıkmış şiirlerdir; bunların son ayların mahsulleri olduğunu düşünürsek, arkadaşımız Cevdet Kudret'in geçenlerde yazdığı bir yazıda "son üç ayı Türk okuyucularının şiirsiz geçirdiği" kanaatini mübalâğalı bulmamak elden gelmez.

Ben kendi hesabıma, son üç ay içinde Türk şiirini adım adım takip edemediğimi itiraf ediyorum. Onun için Cevdet Kudret'e başka misaller veremeyeceğim ama, Rıfat

Ilgaz'da onu haksız çıkaracak örnekler bol bol var: Bunlar Türk şiirinin öğüneceği parçalardır. Rıfat Ilgaz, Türk şiirine, Orhan Veli ve arkadaşlarının getirdikleri yeni nazım tekniği yolundan yürüyenlerdendir. Bu serbest nazımda kafiyeyi de atan, hattâ, daha evvelki merhalede bulunan serbest nazımda gördüğümüz simetrik ifadeler, belli yerlerde tekrarlar v.s. gibi bazı usullerle temin olunmuş ritimden de sıyrılmış, yalnız, tarife pek gelmeyen bir "şiir dili" ile kalan, bütün sanatını bu dilin ayrılığına, başkalığına dayayan bir nazımdır. Bu yeni nazım tekniği, aruz gibi, hece gibi, hattâ eski serbest nazım gibi, nazari kaidelerle öğrenilebilir mi? Sanmıyorum. Yeni nazımın, gerçek şiir ve şair aleyhine dönen tarafı da budur: Aruzu, heceyi, hattâ eski serbest nazımı herkes taklit edemezdi; hiç olmazsa kafiye, vezin ne demek olduğunu öğrenecek kadar bir çıraklık lâzımdı.

Yeni çağın nazım tekniğini, herkes taklit edeceğini sanıyor. Bunun neticesi olarak da yeni şiirin parazitleri eskisinden çok daha fazladır. Bundan başka henüz bu nazım geniş bir okuyucu kitlesini kendisine alıştıramadı. Onun içindir ki, gerçek sanatkârların, büyük değerde eserleri çoğalıncaya kadar okuyucunun itimatsızlığı ile karşılaşacaktır. Yeni şiiri anlamak için çok ince, işlenmiş bir dil duygusuna, yani gerçek şiir melekesine erişmiş olmak lâzımdır.

Rıfat Ilgaz'ın meziyeti, başka bir vesile ile de söylediğim gibi, gürültülü mevzulardan kaçması, asıl sanallık değerleri bulamadıkları için, tantanalı isimler ve sıfatlar, önemli vakalar ve şahısları sıralamak suretiyle tesir yapmak isteyenlerin kötü geleneğinden kendini kurtarmış olmasıdır. Onda "bazı cevherli genç sanatkârlarımızın zayıf tarafı" diye gösterebileceğimiz "Boheme" ve "snobluk" merakı da çok şükür yok... Rıfat Ilgaz, bütün bunlardan başka, ancak kendini ve kendine benzeyen birkaç orijinal dostunu ilgilendirecek önemli şeylerden de bahsetmiyor: O, her gerçek sanatkârda olduğu gibi, şahsiyetini silmek suretiyle bir

şahsiyet sahibi olacağını anlamış görünmektedir. Şiirlerine konu ararken, uzaklara gitmek veya yükseklere çıkmak lüzumunu duymuyor, kendine en yakın muhitleri, en iyi bildiği insanları ve nesneleri kâfi görüyor. Bize de ispat ediyor ki, her hadise, en küçüğü, en ehemmiyetsizi bile şiirin mevzuu olabilir. Yeter ki bunu söyleyecek dili bulabilelim. Yeter ki, şiire, sırf kendi duygularımızın dar çerçevesinden taşıp bütün insanlara geçebilecek cinsten bir çeşni verebilelim.

Rıfat Ilgaz'ın kitabı adını şiirlerinin ilk üçünden almış görünüyor. Bunlarda bir okulun sınıfı anlatılmaktadır. (Veyahut da birçok okulların sınıfları.) Bunu kâh bir öğretmenin ağzından, kâh çocuklardan birinin okul günlerinin hâtıraları gibi dinliyoruz. Çocuğun tabii muhitindeki katı realite ile sınıfın nazariliği arasındaki tezatlar, bundan çocuğun ve öğretmeninin duyduğu hayret, hoş, nükteli bir dille anlatılmıştır.

"Hürsün!" adlı parçanın kahramanı da yine bir çocuktur.

Fakat okul dışında... Bu, yaşına göre bir "Boheme"nin gururunu taşıyan serseri çocuktur.

"Sünnet Düğünü" alınlarının teriyle günü gününe yaşayan, nâmerde muhtaç olmadan geçinip giden, kendi halinde insanların, kendilerine göre neşelerini, eğlencelerini çiziyor. "Şubeye Doğru" ve "Altın Bilezik" de bir genç zenaatkârın dertleri, gaileleri, endişeleri ve istikbal planlarını buluruz. "Karadayıya Mektup" bir medrese dolusu yoksul, çaresiz insanın panoramasını çizer.

Bütün bu tablolarla tezat yapan üç parça, kitabın ortasına oturtulmuş duruyor: "Çay", "Akşamüstü" ve "Ne Yapmalı?". Bunlarda, zengin ve kibar sosyetenin krokilerini buluruz. "Çay", bir küçük hanımın çayıdır. "Ne Yapmalı?"da, birçok türedi, zenginlerin tali yolları çiziliyor; bu aynı zamanda birçoklarının eriştikleri masal dünyasının hasretini çekenlerin hayalleri ve sayıklamalarıdır.

"Akşamüstü"nün kahramanı, oturuşuyla, kalkışıyla, ibadetiyle ve kabahatiyle eski adam... Ama, onu, kibar sosyetede, temsil edenler vardır:

Kerime cariyemiz
Bu akşam da Park Otel'dedir.
Ve mahdum kölemiz telefon etmiştir
Ada'dan...

Kitabın en güzel üç şiiri "Çiloğlan", "Besleme" ve "Tosya Zelzelesi"dir. Birincisi, bir köyün sığırtmacının, Çiloğlan'ın hikâyesidir. O köyde kimsesizdi; Hanife ile everdiler. Ama günün birinde;

Hanifeyi samanlıkta bastılar.
Şalvarını gül dalına astılar...

Bu Hanife'nin türküsü. Çiloğlan'ın kendi türküsü:

İndim dere beklerim
Vay benim emeklerim.

Bu temayı işlemiş halk türkülerinin, aşırı bir hislilik, bayağı bir romantizm ile ağlayan varyasyonları şimdiye kadar yapılmamış değildir. Rıfat Ilgaz'ın şiirinde, vakanın kendi gerçekliğindeki ağırbaşlılık ve sade, çıplak realizmi bulursunuz. "Besleme", Reşat Nuri'nin "Kızılcık Dalları"nda bütün bir cilt içinde anlattığı insan alın yazısını iki üç küçük sayfaya dizivermiş... Bunlar, tatlı, güler yüzlü bir merhamet ve sevgi ile dolu satırlardır.

Zaten, Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde kin, gayız, nefret yok... Belki birazcık alay bulursunuz. Onun şiirlerinin asıl örgüsünü sevgi ve merhamet teşkil ediyor. Basit, şatafatsız, gürültüsüz insanlar... Fakat iyi insanlar... Yahut da, boyunla-

rını bükmüş, az konuşan, içinden konuşan insanlar. Şairin vazifesi bu, seslerini duyurmak hiçbirimize nasip olmayacak insan kalabalığını dile getirmektir.

İnsanlık duygularının en yüksek noktalara kadar yükseldiği şiir, kitapta "Tosya Zelzelesi"dir. Bu, irili ufaklı 6 parçalı uzunca şiirde, canlı bir kasabanın, zelzeleden hemen önceki halini, zelzele içindeki uyanışını ve "yok oluşu"nu nihayet, yıkıntı ve sefalet içinde de hayatın tıpkı tıpkısına eski nizamına dönüşünü, bu tuhaf zarureti, üç tablo halinde seyrediyoruz.

Birinci tabloda şehir ve şehirdekiler:

Bu akşam başı dumanlı Ilgaz'ın
Devrez'in üstünde bulutlar
Havada yağmur ağırlığı...
(...)
İki bin dokumacı vardı uykuya
(...)
Bekçi Ali hırsız kolluyor
(...)
Hancı uykuda, yolcu uykuda...
(...)
Yarın erken kalkmayı düşünmeyenler
Yirmibir oynuyor geç vakit
Şehir kulübünde...

Sonra, hastanede: Orada da uyuyanlar, romatizma sızılarından uyuyamayanlar, bekleyenler, dolaşanlar var.

Dilküşa mahallesinde bir cam kızardı
Bir anne çocuğunu emziriyor...

Sonra saati geliyor: İkinci tablo açılıyor:

Saat biri otuz beş geçiyor...
Köpekler silkindi uykudan
Değişti bir anda manzara
Yok oldu insan emeği..
(...)
Çocuğunu emziren kadının
Soğudu memesinde sütü...

Üçüncü tabloya, şair, mahpusların üzerinden geçiyor:

Dudaklarında ne anne, ne kardeş ismi,
Yağan yağmura aldırmadan mahpuslar
Eğilerek duvarların üstüne
İnsan arıyorlar kurtaracak...

Yeni Türk şiirine inanmayanlara, Rıfat Ilgaz'ın kitabını okuyup anlamalarını dilemekten başka yapılacak bir şey yoktur.

Pertev Naili Boratav (Yurt ve Dünya, 1944)
Folklor ve Edebiyat 1982
Adam Yayınları

Çocuklarım

Yoklama defterinden öğrenmedim sizi,
benim haylaz çocuklarım!
Sınıfın en devamsızını
bir sinema dönüşü tanıdım,
koltuğunda satılmamış gazeteler...
Dumanlı bir salonda
kendime göre karşılarken akşamı,
naneşekeri uzattı en tembeliniz...
Götürmek istedi küfesinde
elimdeki ıspanak demetini
en dalgını sınıfın!

İsterken adam olmanızı
çoğunuz semtine uğramaz oldu okulun
palto, ayakkabı yüzünden.
Kiminiz limon satar Balıkpazarı'nda
kiminiz Tahtakale'de çaycılık eder;
biz inceleyeduralım aç tavuk hesabı,
tereyağındaki vitamini
ve kalorisini taze yumurtanın!
Karşılıklı neler öğrenmedik sınıfta,
çevresini ölçtük dünyanın,
hesapladık yıldızların uzaklığını,
Orta Asya'dan konuştuk
laf kıtlığında.
Neler düşünmedik beraberce
burnumuzun dibindekini görmeden
bulutlara mı karışmadık!
"Hazan rüzgârı"nda dökülmüş
"hasta yapraklar"a mı üzülmedik!
Serçelere mi acımadık, kış günlerinde
kendimizi unutarak!

(1943)

Remzi

Ne sorayım sana,
derste kulak dolgunluğu
hatırında kalanları mı söylersin,
uyku sersemliği
şöyle bir göz gezdirdiğin kitaptan
aklına girenleri mi?
Çalışamadın istediğim gibi,
ya komşulara su taşıdın çeyreğe,
ya bekâr çamaşırları yıkarken annen
beşiğini salladın kardeşinin...
Belki gaz yoktu bu gecelik
şişesi çatlamıştı belki de lambanın.
Şu halde karşılıksız kalacak sorularım,
zararı yok,
vakti gelince senden öğreneceğim
makarna, un dağıtıldığını,
Bulgarya'dan gelen kömür motorlarının
yanaştığını Kumkapı'ya.

Etin iki lirayı aştığı günlerde
kulağına kar suyu kaçan toriklerin
karaya vurduğunu...
İşimize yaramasa da
kaça sürüldüğünü kahvenin el altından
yine sen bilirsin bu sınıfta.
Yaz ortasında bulursun
hasta için olduktan sonra
limonun en sulusunu.
Mahalle kırılırken uyuzdan
kükürdü sen taşırsın
Mısır Çarşısından hastalara.
Ararsın kursağına girmese de
folluğa yeni düşmüş yumurtayı
cılız çocuklar için.
Senin omuzlarındadır her işi mahallenin,
en insaflısını verem doktorunun
dişçinin en ucuzunu
sen salık verirsin komşulara.

Bildiklerin de vardır fazladan
çiviye, kalaya dair...
Biraz daha kurcalarsam
dökersin içyüzünü nalburların.
Benim bilgili, becerikli çocuğum,
kalktığın zaman tahtaya
yüzünün kızarması neden?
Ayağında sağlamca bir pabuç
sırtında bir ceket yok diye mi?
Ne var bunda sıkılacak,
utanmak bize düşer çocuğum!
Eğer çalışmadığın içinse,
bildiklerin sana yeter,
notun önceden verilmiş,
bilmediğin şahıs zamirleri olsun!

(1943)

Sınıf

Bizim kadar Feyzi Hoca da
yaka silkerdi Kadıoğlu'ndan;
kime çekmiş, derdi, bu yezit!..
Öyle ya, iyi adamdı babası,
kapısı açıktı otuz Ramazan
memleketin ileri gelenlerine...
Alıkıran baş kesendi sınıfta,
lafı ağzımıza tıkar
zorla dinletirdi ineklerinin
kaç kova süt verdiğini,
ve motorlarının Gülcemal'i
nasıl geçtiğini Çaltıburnu'nda.
Ve sen, gözünü budaktan esirgemeyen Halil'im,
kıyı kıyı kaçardın Kadıoğlu'ndan.
Yemek paydosunda bizden saklı
bir baş soğanı yoldaş ederdin
sacda pişmiş mısır ekmeğine.

Her salı
sergi açardın cami önünde,
tuz satar, yumurta toplardın
gümrükçünün hesabına.
Biz aynı gün hesaplardık hocamızla
şu kadar bin liranın ne getirdiğini,
yüzde beşten şu kadar senede.
Ertesi gün karşımızda kıvırırdın
yarım ekmekle çarşı helvasını.
Benim yumruğuna sıkı Halil'im
çekerdin sineye Kadıoğlu'nun
yakası açılmadık küfürlerini;
tuhaf gelirdi uysallığın,
nerden bilecektim onların çiftliğinde
babanın yanaşma olduğunu.

(1943)

Hürsün

Karışanın yok, görüşenin yok,
ne hocadan azar işitirsin
çalışamadığın için,
ne başına kakanlar bulunur
yediğin ekmeği.
Hangi işe soktunsa burnunu
dikiş tutturamadın,
ne zormuş ekmek parası çıkarmak!
Macuncunun defini çaldın gündelikle
çabuk usandırdılar,
mani düzdün ketenhelvacıya, olmadı.
Küfecilik ettin, kıvıramadın,
incittin belini.

Silemezsin ne yapsan hayalinden
Hacı Bekir'in helvasını
ve Halep kebabını Rasim Ustanın.
Ne yatak bilirsin, ne yorgan,
ne ayağın çorap görür, ne sırtın ceket...
Sünnetini bile unutmuştur Kızılay.
Belki karakol dolabından gayrı
bir çatı altına da sokmadın başını...
Bilmem, neden ısınamadın şu bekçilere,
haksız mıdırlar, kendi mahalleleri dışına,
seni kovarlarsa?
Onlar da karışmazsa sana
unutursun neyin nesi olduğunu.
Bugün okunmazsa esamin
onun da zamanı gelecek,
adın nüfus kütüğüne geçmeli,
yol parası çıkacak yakında
yaşın gelince asker olacaksın!

Bir şikâyetin yok şimdilik,
havalar ayaz gidiyor, o kadar...
Gündüzleri Aksaray'da göründüğün olur,
manavların önünde.
Eğer yerinde ise keyfin
sinema resimlerine dalarsın akşamları.
Açıldığın da olur Beyoğlu'na doğru,
bir tramvay basamağında.
Efkârlandığın günler
sözde şarkı satarsın mahalle arasında,
"Uyan Sunam"ı söylersin
apartmanlara karşı.
Şu kuyruksuz da olmasa
çekerdin acısını yalnızlığın,
iyi köpektir,
bir yediğiniz ayrı gider,
o da bilir senin kadar
peşine düşecek çöp arabasını.

(1943)

Sünnet Düğünü

Sayfiyeye çıkmasak da
bize göredir bu aylar...
Tahtakurusuna aldırmayız,
kulak asmayız sivrisineğe,
kim gözünü açacak yorgunluktan!
Evlerimiz gibi şenliklidir mahallemiz de...
Konu komşu toplanır,
taze asma yaprağından zeytinyağlı dolma ile karşılarız
hıdrellezi...
Biliriz açmasını
kesenin ağzını yerine göre,
hesapla kitapla işimiz yok.
Nasıl olsa kurtulmuyor
iki ayağımız bir pabuçtan.
Yorgana göre uzatmaktan ayağımızı
kötürüm olmak işten değil.

Doğrusu ya eğlencesiz yapamayız,
mahalleye cümbüş mü lazım,
Uzun Ahmet'in kızı
bir nişan daha yapmazsa bugünlerde
ağustosa sünnet düğünü yapar
çoluk çocuk eğleniriz.
Bizim emektar seccadeye olur
ne olursa...
Eşi dostu toplarız bir gece,
Nuh'tan kalma lüküs lambasını
asarız karadutuna Dülgerlerin.
Bir tarafta çocukların tahta karyolası,
donatılmış masalar bir tarafta...
Armağanlar gelir eşten dosttan,
bırakılır yastıkların altına.

Ne şeker doyurur bizimkinin gözünü,
ne de işlemeli mendiller;
gönlü kız gibi bir bisiklettedir.
Vakti gelince meydan açılır;
kıvraktır oyunu kızlarımızın,
tüy gibidir vücutları...
Berber Kâzım kanun çalar,
Çarşambalı Yusuf, keman;
Safiye'yi çağıracak değiliz ya
tapu kâtibi dururken!
Her şeyi yerli yerinde bizim oğlanın
eğer bir sünnetse noksanı,
o da çıkıversin aradan!

(1943)

Vapur İskelesinde

– Eğer ev tutacaksan,
suyu içinde olsun
ev sahibi dışında,
zehir eder insana lokmasını...
Sokakta kalmak istersen
kız da yüzüne karşı çek kapıyı
şimdiden hazırdır kiracılar...
– Yığın yığın insan taşısın
trenler, Boğaziçi vapurları
biz bu pazarı da öldürelim
vapur iskelesinde...

Farkında değiliz mevsimin,
ne yazlık gömlek var arkamızda,
ne modaya uygun bir ceket;
pabuçlar kıştan kalma,
üstümüzdekiler geçen yazdan.
– Açık kalmasın da sırtımız
giyinmek bizim için değil...
Bütün zorumuz boğazdan,
hasretiz bol sirkeli salataya
henüz girmedi mutfağımızdan içeri
ayşekadın...
Dilimiz bağlı geçiyoruz
manavların önünden,
ne karpuzun turfandası bizim,
ne üzümün.

– Hadi senin başında çoluk çocuk,
ben kimin için katlanıyorum
basık evlerin küf kokusuna
ve pisliğine bekâr odalarının?
Bütün kış,
sabah uykusunun
ve bir bardak ıhlamurun hasreti çekilir.
Bizim gayretimiz getirir de yazı
tadını başkaları çıkarır...
Kimin için bırakmışız sıcak yatağı
fabrika düdüklerinden önce,
bu kör boğaz için mi bütün çilemiz!

– İşte ada vapuru kalkıyor,
dolaş candan bir tanıdık bulabilir misin
dert yanacak,
çımacıdan, ateşçiden gayrı...
Bakır yüzlü kadınların arasında
bizim Cibali kızlarını göremezsin.
Rastlayamazsın,
Unkapanı Köprüsünde karşılaştığın,
gözkapaklarındaki uykuyu,
avuçlarıyla dağıtan işçilere...
Ve sigaranı destursuz yaktığın
Defterdarlı arkadaşlara...

(1943)

Ne Diyebilirsin!

Geç vakit işten çıkarsın,
iki satır konuşmak için
hasretsin bir ahbap yüzüne,
bıçak açmaz dostların ağzını
değirmenci su derdinde...
Yorgunluğu çıkarmak istersin
bir koltuk meyhanesinde,
kesen elvermez,
ne yaparsın, gün o gün değil...
Bir kahveye sokarsın başını,
dolaşamazsın ya böyle soğukta...
Temiz bir kahve çeker canın,
mis gibi nohut gelir burnuna,
sen eski tiryaki, gel de iç bakalım!

Duramazsın okumadan yeni haberleri,
gazeteler emeklilerin elinde...
Vakti gelir radyo açılır,
dinle dinleyebilirsen!
Erkek müşteriler uğrar meyhane dönüşü,
bir sözle kestirip ajansı
plakla Urfa havası çaldırır,
ne diyebilirsin,
paraya geçer hükmün!
Girecek değilsin ya belaya
tutarsın erkenden evin yolunu;
hem altıda kalkacak adamın
işi ne, kahve köşelerinde!

(1943)

Yazlığa Çıkış

Üçü de düştü cemrelerin,
hükmünü gösterdi üç dokuzlar,
yüz tuttu havalar ısınmaya.
Tam kendini dinleyecek zamanın,
ne başının üstünde dönen kayışlar kaldı
ne kulağında çarkların uğultusu...
Ver, cami duvarına arkanı,
kesik bacağını altına kıvır,
kestir sinekler bastırmadan!

Serili dursun önünde mendilin,
toplanır yarım kalıp sabun parası
temizlersin bütün bir kışın kirini
ve pisliğini yangın yerinin...
Gene senin bileceğin iş,
dermansız çıkmışsın kıştan
temizlik ne zaman olsa olur,
boğazına ver kazandığını,
bak, bir türlü ısınmıyor sırtın!

Seni canından bıktırsa da bu kaşıntı
dişini biraz daha sıkıver,
sular da ısınır yakında,
beklemezsin herkes gibi
denize düşmesini karpuz kabuğunun,
atar koltuk değneğini bir kenara
dalarsın soyunmadan.
Gecelerin kırıldı ayazı
bu mevsimi olsun Boğaz'da geçir,
bırak artık şu Aksaray'ı,
zaten taşındı Adalar'a
ileri gelenleri mahallenin
kalmadı işe yarar çöp tenekesi...

(1943)

Şubeye Doğru

Bir bakraç su dökülür peşinden
ve ıslak gözlerle bakakalır
annen, kız kardeşin...
Komşu çocukları,
nöbetle taşırlar torbanı
şubeye kadar...
Köşeyi dönerken
son defa çevirir de başını
büyüdüğün sokağa bakarsın,
Surdibi'ndeki teneke yüzlü evin
her zamandan fazla hüzünlüdür...

Girince kahveden içeri,
seni bekleyen arkadaşlar
atarlar kaptıkaçtı kâğıtlarını
masanın üstüne...
Son kahveni içersin ocaktan!
Kahveci her zamandan daha soğuk
seni uğurlar.
Sonra Mustafa'ya uğrarsınız
yemekler hazır değildir henüz.
Meze olur, haftalık ciğer tavası
suyu tazelenmiş şaraba.
Son meteliğe kadar
kusur etmez ikramda arkadaşlar...
Helalleşip ayrılırken, Mustafa
bilmem hangi pazardan bakiye
128 kuruş zimmet gösterir,
borcunu Nuri alır üzerine...

Fatih durağında, bir ara,
kenara çeker Osman'ı, konuşursunuz,
"Hele sen bir kere dön," der arkadaşın,
"o mesele kolay!"
Ve sonra emanet edersin
anneni, kardeşini
en yaşlısına arkadaşların...
Yazdırmasını söylersin onları
Beşiktaş'ta tütün deposuna.
Çatalhan'a doğru yürürsünüz,
birer birer dolaşırsın odaları
ustanı bulur,
çift başına çalıştığın sıralarda,
kalan sekiz liranı istersin:
"Sen merak etme," der, "annene yollarım.
Şimdi biraz dardayım da..."

Girince öğleye doğru
yabancı şubesinden içeri,
birdenbire ayarsın.
Veda edersin dostlarına,
sivil elbiselerine...
Dökülür biraz sonra önüne
henüz rengi koyulaşmayan
kıvır kıvır sarı saçların
ve sevkiyatta geçer ilk gecen, uykusuz...

(1943)

Altın Bilezik

Sen de sırayı savdın,
çıktı askerlik aradan,
komşular kapı kapı kız peşinde,
sen kendi derdindesin.
Değil mi ki boştasın,
kaç para eder hünerin dikişlide,
bıçağının sayada hafifliği!..
Hamlaşmasaydı bileklerin,
elin mantarlıya yatkın olsaydı,
çabuk geçerdin tezgâhın başına
nankörlük etmez işçisine Çatalhan;
şu var ki erken başladı kar kesadı,
durgun alışverişler.
Şimdilik babadan kalma
son tencere de çıksın bakırcılara,
gereği yok sana kabın kacağın;
ilerde yeniden düzersin takımı
iğneden ipliğe kadar.

İşten erken çıktığın akşamlar
uzanırsın Yeniyol'dan Acıçeşme'ye,
bahardır önümüz;
gözünün tuttuğunu seçersin.
Bir günde söz kesilir,
yüzükler takılır hafta sonunda,
Yenikapı'da şarkı dinlenir
ve ilk armağanını
kendi elinle çekersin kalıba;
budur görüp göreceği!
Hele bunlar ilerde düşünülür...
Paslanmadan elde altın bilezik
uygun bir iş bul kendine;
hiç olmazsa yanında çalış
bizim eskici Halit'in,
pençe de mi gelmez elinden?

(1943)

Kara Dayıya Mektup

Gidenler gelenlerle
yolladığımız selamlar da olmasa
çoktan yitirirdik izimizi.
Ne yapalım, düşmüşüz kendi derdimize,
zor geliyor iki satır karalamak...
İyiceymiş sağlığın
kelle kulak gelmiş yerine,
aranızda pehlivan geçinen Asım'ı
bir tutuşta yere çalmışsın
kır gezintisinde...
Bilmem sende mi, Asım'da mı keramet!
Yalnız, medreseden kalma
romatizmaların tutuyormuş ara sıra...

Ben de fena değilim,
iştahım yerinde,
yalnız kaşıntı var vücudumda biraz,
uyuz diyenler de oldu,
fayda vermedi ne yaptımsa,
halden anlar bir doktora gittik
meğer kanımız bozulmuş, bayat gıdadan...
-Evet kanımız bozulmuş!-
Günlük palamutların bile
denize döküldüğü bu memlekette
bozuk yiyecek mi kalır!
Ne yaparsın,
kaşınmanın da bir tadı var kendine göre...
Bu tat yüzünden
uykumu kaçırdığım da oluyor...
Bir gece çıkayım dedim Karagümrük'e doğru
senin cami avlusundan geçiyordum
ortalığı bir görme,
yedisinden tut yetmişine kadar
iç içe geçmiş...

Nerde dedim, gelsin görsün
serçenin yuvasını düşünen şair!
Beni görünce,
çektiler çullarını başlarına
korkudan...
Bilmem memur mu sandılar!..
Bir ihtiyara yanaştım
çekinerek selamımı aldı,
iki laf ettik:
Çınar dibindeki, hamalmış
gümrük önünde,
işi işmiş ama eskiden
atılmış şimdi çürüklüğe...
Satılmayan gazetelerini
başının altına koymuş bir çocuk
kıvrılmış duvar dibine;
onun yanı başında
birbirine sarılmış sıkı sıkı
yeni evliler...
Karşıda bir emeklinin karısı
durmadan sigara içiyordu.

Eli ayağı düzgün
bir kızı da varmış ama
misafirmiş arkadaşında;
hiç olmazsa
rahat bir döşekte geçecek gecesi.
Bir tarafı medrese duvarına dayalı
çerden çöpten bir kulübe vardı
ve içinde oturduğu yerde uyuyan
yaşlı bir kadın.
Kocasını iki gün önce götürmüşler
vurgunculuk suçundan!
Senin Rıza da özeniyordu bu işlere,
işkembecide gördüm geçen gün
işe girmiş,
dersleri asmış bu yüzden;
tüyü düzmüş baştan ayağa...
İlk günlerde
müdüründen laf işitmiş,
kılık kıyafet yüzünden...
Kışa çok var diye
çıkarmış elinden pardösüyü
birkaç kuruş eklemiş de üstüne
bir takım elbise uydurmuş.

Senin anlayacağın
heybeyi bozup torba yapmış!
Belki de hoş görünmek içindir
dairesindeki kızlara...
Benim içim geçmiş de, Kara Dayım,
bu işlere aklım ermiyor...
Biz boğaz derdine düştük
unuttuk çoktan üstümüzü başımızı...
Böyle olduğu halde işler,
Çemberlitaş'taki köfteciyi bıraktık da
işkembeciye dadandık.
Hem unuttuk şarabın çeşnisini,
varsın fezlekeye geçsin sarhoşluğum
ihtar gelsin yukardan,
aziz dostum, bununla beraber
geceli gündüzlü ayık geziyorum!

(1943)

Çay

Parlak geçti ... kulübünde,
doğum günün için verdiğin çay
bu şeker kıtlığında.
İçkilere yapılan zamlardan habersiz
zengin bir büfe çıkardın dostlarına.
Davetliler seçmeydi, caz mükemmel,
adalılar son vapuru kaçırdı,
sabahladı Boğaz'dakiler,
hatırın için;
içtiler, eğlendiler şerefine.
Halledilmedik mesele kalmadı
sabaha kadar.

Sen buldun arasını,
geçen sene bir açık artırmada
birbirine yüklenen iki dostunun.
Nişanına sen karar verdin
İsviçre'den dönen Enver'le
teyzenin kızı Necla'nın,
haftaya aynı kulüpte.
Ne kadar paralı olsa da
Enver'den iyisini mi bulacak,
dansta var mı üstüne çocuğun?
Bu gece karar verildi nakline
Necmi'nin ardiyesindeki çimentonun
Nişantaşı'na.
Bitecek apartmanın üç dairesi
üç aziz dostuna kiralandı şimdiden.
Ofislere yeni memurlar kaydedildi,
tecziyesi düşünüldü bir kâtibin.
İçtiği şaraptan mı nedir,
iç salondaki poker partisinde
fazlaca girdi içeriye
Balıkpazarı'nın Konyalısı.

Yarın beklenebilir,
iki kuruş daha fırlaması pirincin
nakil masrafları yüzünden.
Yine fazla taşkındı Nihatçığımız
pervane idi etrafında,
içince tutamaz kendini,
yine de hoş çocuktur,
hiç de yabana atılmazdı takside
parmağına geçirdiği hediye.
Eh, iyi bir gece geçirdiniz,
ağır tuvaletler vardı,
çok beğenildi saçların.
Sanmam ki giydiğin boşa gitmiş olsun,
öğrendiler diktiğini Cemal'in;
bırak şunu, eski kredisi mi kaldı,
işitiyoruz neler diktiğini
taşralı zenginlere!

(1943)

Akşamüstü

Eve dönünce kahveden,
geçirip arkana beli kuşaklı entarini,
kurulursun köşe minderine.
Sedirin dibinde bekler
mercan terliklerin.
Vurunca ellerini birbirine
okkalı fincanla gelir kahven;
yudum yudum sindirirsin içine.
Kül tabağında yasemin çubuğun,
burnunun ucunda gözlük,
elinde *Tasvir-i Efkâr*,
seyredersin ahval-i âlemi
mirsad-ı ibretten.
İlk işin
kaça yükseldiğini öğrenmek olur
altunun!

Sonra sokarsın burnunu
Velid Hocanın başmakalesine.
Süzerken ajansları,
yarı uyur, yarı uyanık,
yükselir ezan sesi
Hırkaişerif'ten...
Geçirirken ayağına terliklerini
köküne kibrit suyu,
kırsın birbirini dersin,
küffar-ı hâkisar!
Ellerini tekrar vurunca,
ibrikte gelir aptes suyun.
Namaz sonunda
yalnız sizin işleriniz için,
her yerde hazır ve nazır
ve her müşkülü âsan eden o Zülcelal'e,
hamdüsenada bulunursun.
Sabahları Berlin'den
Kudüs müftüsünü dinlediğin radyonun
sıyırıp mavi boncuklu yeşil kılıfını
Kahire'yi bulursun.

Kulağında Arap'ın Yusuf suresi,
rasttan,
elinde tespih...
Bir yanda kırılır Kenan diyarı
kıtlıktan,
bir yanda buğday dolu ambarları Mısır'ın.
Canlanır gözlerinde
Züleyha'nın hüsnüanı;
kendinden geçersin.
Duvardaki guguklu saat,
bölünce hülyanı ortasından,
uzun uzun gerinir
sofraya inersin,
rızıklanırsın Allah ne verdiyse...
Kerime cariyemiz
bu akşam da Park Otel'dedir,
ve mahdum kölemiz telefon etmiştir
adadan...

(1943)

Ne Yapmalı?

Maaşı yüksek, çıkarı yolunda,
uygun bir iş bulup kendine
vazgeçiver şu hocalıktan.
Arzuhalcilik etsen Divanyolu'nda
Tapu'da, Nüfus'ta iş kovalasan
çıkarırsın aldığın maaşı...
Kahrını ne çekmeli bu mesleğin,
cahil mi kalırmış çekilirsen
memleketin çocukları?
Beş on paran olsa elinde
sen bilirdin yapılacak işi,
Karaköy kahvelerini dolaşırdın
kulak verir masalara,
öğrenirdin piyasanın içyüzünü.

Zaten bu devirde,
ne atarsan bir kenara
gün geçtikçe koymakta üstüne;
çok kazanmak için
sürecek malı bilmeli.
Eğer biçimine getirirsen
girersin açık artırmalara,
büyüklerden tanıdıkların var,
bilirsin yerinde laf etmesini,
yırtıksın!
Henüz sana istifçilik gelmez,
doğru değil parayı bağlamak,
sürümden kazanmalısın.
Simsarlık da temiz iş doğrusu
yazıhane açar Sirkeci'de,
yaldızlı bir kart bastırır
Kayseri'ye haber salarsın,
alır pastırma işlerini üzerine,
mal gönderirsin karaborsadan
-a nasıl oralı değil misin!-

Biraz kalınlaşınca
bir apartman dikersin Beyoğlu'na:
"Emek Apartmanı".
Kiraları yüksek diye
kim açabilir ağzını,
sen temeli 39'dan sonra attın.
Sonra genişletirsin yazıhaneyi
bir iki kâtip çalıştırır,
bir de muhasip tutarsın...
Biri esmer, biri sarışın
iki daktilo alırsın yanına.
Yalova'da geçirir yazları
kışın Uludağ'a çıkarsın,
sen de bilirsin para yemesini
alınteriyle kazandıktan sonra.

(1943)

Çiloğlan

Kim dinler Akyazı'da Topal Ömer'i,
kırkın çıkmadan unutuldu
kulağına ezanla söylediği isim,
sen köyün taktığına bak:
Çiloğlan!
Ne geldiyse başına ezanla geldi,
babanı sabah ezanı çıkardılar yola,
ananı öğle namazına yetiştirdiler
mescit önüne...
Kendi kendine büyüdün bir ahlat gibi,
fazla konuşmazdın,
Akyazı'nın sığırından gayrı
kulak asan yoktu sözüne.
Köyün hatırı sayılanları
ne düşündülerse düşündüler,
baş göz ettiler Kumköylü Hanife'yi,
yatsıdan sonra girdin gerdeğe.

Yâr mı olur elin yosması sığırtmaca,
çok sürmeden arası
"Hanife'yi samanlıkta bastılar."
Bu iş ezan vakti olmasa da
başının altından çıktı imamın.
Çok geçmeden yayıldı türküsü:
"Şalvarını gül dalına astılar."
Keyfini eller sürsün yosmanın
tasası Çiloğlan'a.
Bu olsun, beş ölçek arpayla
senin de payına düşen...
O başını aldı gitti şehire
sen Hanife'nin türküsünü değil,
yine kendi türkünü söyle:
"İndim dere beklerim
Vay benim emeklerim!"

(1943)

Köprü

Senin Sürmeneli dediğin,
burnunun dibinde dururken İstanbul,
el tarlasında fındık dibi mi çapalar
çevirir de arkasını Karadeniz'e!
Ne güne duruyor Hüdaverdi'si Zeynel'in,
üstündeki üstünde,
başındaki başında,
muşambaya sarılı nüfus cüzdanın
ve limandan mühürlü gemici kâğıdın koynunda
yoldasın!

Dökmezse marifetini ortaya
babanı Çaltı'da kapaklayan karayel,
eğer Kerempe göstermezse hünerini,
uzanır başüstüne şakalaşırsın
iyi gün dostu yunuslarla...
Uyarsa havası, haftaya,
Bababurnu, Kefken Adası,
derken Büyükdere'desin.
Köprüyü çakırkeyif geçersin o akşam;
bir ara korkuluklara yaslanır
düşünürsün nasıl geçtiğini Haliç'e
çift direkli gemilerin.
Sen de öğrenirsin aslanım,
gizli kapaklı taraflarını...
Belki de ikinci seferinde, kaptanla,
hır çıkınca aranızda pay yüzünden
sen de öğrenirsin içyüzünü köprünün!

(1943)

Halil Dayı

Harman veresiye oturduğun köy kahvesi
Halil Dayı'sız kaldı.
Ne vardı, çifti çubuğu bırakıp yüzüstü
feleğe kahredecek?
Anlardın bu toprağın dilinden,
sen çıkarmayınca sabanı
çifte başlanmazdı bu köyde.
Kurttan kuştan öğrenirdin
kaçı olduğunu kasımın.
Bilirdin gözün kapalı,
hangi harmandan geldiğini
avuçlarındaki buğdayın.
Senin bahçıvanlık neyine,
işin ne bu Çiftehavuzlar'da?

Ne çıkar kaçırdı ise kızını
Hacı Durmuş'un oğlu;
tapusu onların üstünde
Harmantepe'nin.
Davarlarının beyazı ayrı sayılır,
karası ayrı...
Kendine dert etmezdin ya,
kızın beşik kertisi sözlü olmasaydı
emmioğluna.
Yüz bırakmadı elin uğursuzu,
adam içine çıkacak.
Rençber olduğun halde doğma büyüme
yarıya çalıştığın toprak
seni doyurmaz olmuştu,
bırak, hozan kalsın tarlalar!
Şimdi bir bakıma işin iş,
kurak da gitse havalar, yağışlı da gitse,
yine üç öğün yemeğin hazır.
Toprak yine o toprak ama
şu dört duvar düşündürür adamı.

Çıksan da nereye gideceksin?
Şöyle bir Beyoğlu'na uzansan,
yaşın kıvamını bulmuş,
eski tadı yok Şehzadebaşı'nın,
gönül şen olmazsa para mı eder?
Kim bırakır, çıkmak istesen de,
beyin bugünlerde misafiri fazla
manavı, kasabı senin üzerinde.
Sen izinli çıkarsan
en seçme çiçeklerle kim donatacak
eriklerin dibindeki masaları?
Onlar içer eğlenirken
bir köşeden çalgı dinlersin,
senin de gözün gönlün açılır.
İşte herkes kendi âleminde
rahatsın ya, fazla karıştırmaya gelmez,
bu değirmen dönüyor ya
sorma nerden geldiğini suyunun!

(1943)

Besleme

Daha kapının önünde
neyin varsa çıkardılar sırtından,
kökünden kazıdılar saçlarını.
Fatma girdin evin hamamına
Bahtiyar çıktın.
Yatmadı dilin kolay kolay,
ikide bir "efendim" demesine.
Zor geldi, karşılarında dikilmek,
yürümek, istedikleri gibi.
Sağdı beyefendi o günlerde,
yatağa yeni düşmüştü;
iki yıl sen temizledin altını
ördeğini sen döktün.

İyi adammış gitti zamanında
ne çekti, ne çektirdi.
Daha ertesi gün,
yatağın altındaki çekmecenin,
düğümlendi anahtarı
hanımın ipek mendiline.
Sokak üstüne taşındı pirinç karyola,
sen alt kata indin.
Huyların bozulmasın diye,
ne alışverişe çıkarıldın,
ne de gönderildin okula.
Üzerinde kaldı mutfak işleri,
bulaşığına kadar.
Vücut sağ olunca,
iş midir muşambaları silmek,
hanımın dizlerini sıvazlamak,
çıkıp üstüne
kulunçlarını ezmek akşamları?
En hoşuna giden şey,
taşımaktı siyah kılıflı şemsiyesini,
üç adım gerisinden.

Bakarak kalın kürküne
ve hantal bacaklarındaki çizmelere,
yol boyunca düşünürdün
soğukluğunu bu memleketin.
Gel zaman git zaman,
uzadı beline kadar saçların
yanakların kızardı,
hanımın eskileri yakıştı boyuna
gelinlik kız oluverdin.
Tahsildarın annesi oldu
ilk dünürlüğe gelen;
yüz bulamadı...
Bir emekliydi ikinci isteklin,
herhalde duymuş olacak
oturaktaki hünerlerini...
Yirmi beşe yükselince yaşın
çıktı karşına Siirtli mahalle bekçisi,
aracı koymadan;
küplere bindi hanımın.

Evde kalacak değilsin ya,
gidersin bir uygununa vaktin gelince.
Şekerci Sokağındaki cumbalı ev
nikâhta senin üzerinedir,
dayarsın, döşersin istediğin gibi,
ne güne duruyor halılar, yüklükte?
Daha parmak kadar çocuksun,
ev işlerinde gerisin biraz,
noksanın var kolada, ütüde.
Şimdilik bir sözünü iki etme hanımının,
ayrılma dizinin dibinden,
otur kızım otur,
bahtın açılsın!

(1943)

Tosya Zelzelesi

I

Bu akşam başı dumanlı Ilgaz'ın
Devres'in üstünde bulutlar,
havada yağmur ağırlığı...
Kepenkler erken çekildi,
Hanönü'nden dağıldı memurlar
kısa kesti paydos düdüğünü
çeltik fabrikası...
Sustu dokuma tezgâhları
durdu iki bin mekik,
iki bin dokumacı vardı uykuya.

Dayanarak köprünün korkuluğuna
bekçi Ali hırsız kolluyor.
Kıvrıldılar birer köşeye
Şerif'in kahvesinde köylüler
torbaları başlarının altında...
Gâvur Ali'nin hanında yolcular
kestiler öksürüğü...
Postacının atları huysuzlanıyor,
kişniyor pazarcının beygiri,
hancı uykuda, yolcu uykuda...
Yarın erken kalkmayı düşünmeyenler
yirmibir oynuyor geç vakit
şehir kulübünde!

II

Ateşler kül bağladı sobalarda,
Tosya kan uykulardadır...
Dilküşa Mahallesinde bir cam kızardı,
bir anne çocuğunu emziriyor...
Bağ yolunda hastanenin
sızıyor ikinci katından ışıklar,
yok hastaların bir şikâyeti.
Yalnız Çaybaşı'ndan Çepiş Hasan'ın
tuttu çeltik tarlasından kalma
yıllanmış romatizması...
Çekildi ortalıktan yorgun hemşireler...
Şimdi koridorları dolaşmada
adımları gece bekçisinin...

III

Saat biri otuz beş geçiyor...
Köpekler silkindi uykudan...
Değişti bir anda manzara,
canlı cansız
devrildi ne varsa ayakta,
yok oldu insan emeği...
Döküldü sokaklara insanlar
ölüler kaldı yerinde...
Vakitsiz giden hastalarına
üzülecek hemşireler kalmadı...
Sağ kalan çocuklarımız bir daha
karşısına çıkmayacaktır öğretmen Kâzım'ın.
Çocuğunu emziren kadının
Soğudu memesinde sütü...

Kimler dönecek köyüne,
hana sağ inenlerden;
yolcular yataklarında gömülü
atlar ahırda ölüdür.
Bozuldu tezgâhlar, düzenler,
mekik tutan eller kırıldı;
yarın çeltik fabrikası
işbaşı çalamaz,
artık uyandıramaz çalsa da
yedi yüz Tosyalıyı uykudan!

IV

Dudaklarında ne anne, ne kardeş adı
yağan yağmura aldırmadan mahpuslar,
eğilerek yıkıntılar üstüne
insan arıyorlar, kurtaracak!..

V

Sabah geç oldu...
Kara haber salındı Ilgaz'a
yayıldı dört yanına memleketin.

VI

Hanönü'nde kuruldu çadırlar...
Kazanlar kaynıyor herkes için
Köprübaşı'nda.
Bir felaket havasında kaynaşanlara
kamyonlar ekmek taşıyor uzaktan!
Merhabası olmayanlar
aynı çadırda geçirdiler ilk geceyi.
Açıldı evlerin içyüzü
ne var, ne yok döküldü ortaya...
Çok geçmeden arası
pazar kuruldu Çayboyu'nda,
açıldı dükkânlar,
geçti herkes kendi yerine...

Beş gündür aç, susuz
bir duvar altında kalan tiftik işçisi
yine çuvalların başındadır,
kızmıyor geç kurtarıldığına.
Yaver yine pirinçlerini taşıyor
Kalfaoğulları'nın.
O çoktan unutmuştur, üç gündür
beklediğini enkaz altında;
ama ara sıra hatırlayacaktır,
gündeliğini verenlerle
aynı kazandan yediğini...
Herkes yine işinde gücünde,
herkes yine kendi yerindedir.

(1943)

ATAKÖY:
Son Şiirim
19-XI-1991

Elim kime değsin,
Isıtayım üşüdüyse
Boşaltmasın son sıcaklığım!

19-XI-1991

RIFAT ILGAZ

ŞİİRLER 1944

Sınıf

"Çağın gerçekleri, sorunları içinde tarihsel görevinin bilincine varması gereken bir şairin eylemi söz konusudur bugün. ...Her yeni çağ aşağıdan yukarıya doğru itilerle oluşup gelişirken, toplumla içli dışlı olması gereken şair de gerçekçiliğin yeni biçimlerini yaratmaya itilmektedir. Şair toplumu değiştirme, oluşturma çabası içinde kendisini de değiştirip oluşturacaktır. Bu gerçeği Brecht'le birlikte yineleyebiliriz:
'Her yeni çağ gerçekçiliğin yeni biçimini ortaya koymak zorundadır.'
Şairin amacı, bu gerçekleri öğrenmekle bitmiyor. Bunları yapıtına bilgi olarak koymak, şairi sanat dışı gereksiz çabalara götürür. O, bu gerçekleri içeriğine uygun bir biçim içinde yansıtmak zorundadır. Şair, coşku ve hayranlık yaratan kişidir. Bu coşku ve hayranlık, benzer koşullar içinde yaşayanlar arasında mümkündür. Bir şiirin etkileyici ödevi, bu koşulların içindekilerle yüz yüze geldi mi başlar. Bu bakımdan şair yan tutan kişi sayılır."

Rıfat Ilgaz

ISBN:978-975-348-009-3